

MUJASSAM NUQSONLI BOLALARDA IKKILAMCHI NUQSONLARNING SHAKILLANISH MEXANIZMLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YO'LLARI

Fayzliddinova Laziza Bexzod qizi

Toshkent Kimyo Xalqaro Universiteti

Special Pedagogy fakulteti

+998900079104

fayzliddinovalaziza@gmail.com

ANNOTATSIYA

Harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolalar anomal bolalar toifasidan biri sifatida. Bolaning harakat-tayanch a'zolari jarohatlanishining sabablari. Harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolalar bilan olib boriladigan ta'lim-tarbiya ishlarining o'ziga xosligi. Harakat-tayanch a'zolari jarohatlangan bolalar uchun differensial va integratsiyalashgan ta'limni tashkil etish.

Kalit so'zi: Mujassam nuqsonli anomal bolalarda bir necha nuqson birgalikda kuzatiladi. BSF, kar va aqlan zaif, ko'r va oligofren, harakat tayanch a'zolari jarohatlangan va ko'r yoki aqlan zaif va h.k. kiradilar.

Аннотация

Члены движения получают травмы у пострадавших в качестве аномальной детской категории. Причины причин травмы. Членство членства в образовательной работе с пострадавшими детьми Организация дифференциального и интегрированного образования для активных детей.

Ключевое слово: у аномальных детей с воплощенными дефектными животными наблюдается несколько дефектов. ДЦП, глухие и умственно, слепые, а также олигофрен, члены движения получают травмы и слепые или умственно слабые и т. Д. Они входят.

Annotation

Movement members are injured in the injured children as an anomalous children's category. Beat the reasons for the injury. Action-Bonds Membership Members of the educational work with injured children Organization of differential and integrated education for active children. Keyword: In anomalous children with embodied defective animals, several defects are observed. , deaf and mentally, blind, and oligophrene, movement base members are injured and blind or mentally weak, etc. They enter.

Mujassam nuqsonli deb Mujassam nuqsonli bola — bu bir vaqtning o'zida ikkita yoki undan ortiq rivojlanish nuqsoniga ega bo'lgan bola (masalan, kar va aqli zaif, ko'r va nutqida nuqsonli, aqli zaif va harakat apparatida muammo bor va h.k.).

Ya'ni, bunday bolalarda birgina emas, balki bir nechta jiddiy nuqsonlar mujassam bo'ladi. Masalan: kar-ko'r bolalar, kar-nutqida nuqsonli, ko'r-soqov.

Dunyodagi 500 million aholining 10 foizi nogironlardir. Shular jumlasiga mujassam nuqsonli anomal bolalar ham kiradi. Mujassam nuqsonli anomal bolalarda bir necha nuqson birgalikda kuzatiladi., Ular kompleksli nuqsonli bolalar kategoriyasi deb ham nomlanadi. Onalar va bolalar salomatligini yaxshilash, nogironlikni oldini olish, ekologik muvozanatni yanada barqarorlashtirish yuzasidan mamlakatimizda mustaqilligimizning birinchi kunidanoq muayyan amaliy ishlar olib borilmoqda. Respublikada kasal bolalar tug'ilishi ko'rsatkichi 1000 aholiga nisbatan 1991 yildagi 34, 5 dan 2000 yildag 21, 4 ga kamaydi. Demak hali ham bu borada ko'pgina ishlar olib borilishi lozim. Ayollar, ayniqsa, qizlar orasida uchraydigan chekish, spirtli ichimliklar ichish, narkotik moddalar is'temol qilish, shifokor maslahatisiz dori-darmon qabul qilinishi, ekologik muammolar va boshqa holatlar nogiron bolalar tug'ilishiga sabab bo'layotgani va uning oldini olish borasida ko'proq balog'at yoshidagi yigit-qizlar orasida tushuntirish ishlari keng tarzda olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Olimlar tomonidan aniqlangan 400 dan ortiq dori-darmonlar homila rivojlanishiga (dastlabki 1-2 oylar) salbiy ta'sir etar ekan.

Mujassam nuqsonli maxsus yordamga muhtoj toifasiga kar-ko'r-soqov bolalar, kar va aqlan zaif, ko'r va oligofren, harakat tayanch a'zolari jarohatlangan va ko'r yoki aqlan zaif va h.k. kiradilar.

Oxirgi yillarda ko'r va zaif ko'ruvchi bolalar soni ancha kamaydi. Oftalmologik yutuqlar, erta diagnostikaning yangi usullarini ko'llanishi, ko'rish organlari kasalliklarini davolash va korreksiya qilish natijasida maxsus maktab o'quvchilarining kontingenti sezilarli darajada o'zgardi. Ko'r bolalar nisbatan kamaydi, ammo zaif ko'ruvchi bolalar soni ko'paydi. Ularning orasida maktab dasturini o'zlashtira olmaydigan bolalar yaqqol ko'rina boshlandi. Kompleks , ya'ni har tomonlama tekshirish, o'rganish natijasida ularning ko'rish qobiliyatini buzilishi bilan birga oligofreniya tipidagi aqli zaiflik ham mavjudligi aniqlandi. Zaif ko'ruvchi va aqli zaif bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalash ancha murakkab va o'ziga xosdir. Odatda zaif ko'ruvchilardan ayrimlari va ko'r bolalar «Brayl» sistemasi bo'yicha o'qish va yozishni o'rganadilar. To'g'ri tashkil etilgan ta'lim natijasida ko'r bolalar nuqtarelyefli shriftni tez o'rganib oladilar. Aqli zaif ko'rlarda bu jarayon ancha sekin kechadi, uncha samarali bo'lmaydi. Bunga bir necha sabablar mavjud. Markaziy nerv sistemasining organik shikastlanishi natijasida aqli zaif ko'r bolaning kompensator imkoniyatlari sustlashgan bo'ladi. Maxsus tashkil etilgan ishlar tufayligina eshitish analizatorlari kompensator faoliyatni bajara boshlaydilar. Aqli zaif o'quvchilarning tafakkur, tasavvur, nutqi, fikrlash qobiliyatini o'stirishda yordamchi maktabda ko'rgazmali qurollardan keng foydalaniladi. Ko'rlar maktabida bu borada ko'proq nutq, so'zga, maxsus tiflografik ko'rgazmali kurollarga asoslangan holda ish tashkil

etilsa, aqli zaif ko‘r bolalar bilan boshqacha ishlarni uyushtirish lozim bo‘ladi. Ikkala holatda ham birinchi navbatda bolaning abstrakt tafakkuri yaxshi rivojlangan bo‘lishi kerak. Aqli zaif bolalarning esa bilish faoliyati turg‘un buzilgan bo‘ladi. Aqlan va ko‘rish qobiliyati zaif bolalarning ta‘lim-tarbiyasiga maxsus yondoshgan holda, maxsus yaratilgan tizim asosida o‘qitish va tarbiyalash lozim.

Mujassam nuqsonli bolalardan eshitish qobiliyati va aqli zaif bolalar birinchi bo‘lib o‘rganilgan edi. Kar va zaif eshituvchi bolalarda ikkilamchi hodisa sifatida aqlan zaiflik kuzatilib boriladi. Natijada intellekti sog‘lom, eshitish qobiliyati zaif bolalarni aqli zaif eshitish qobiliyati zaif bolalardan amalda ajratish ancha mushkul. Ayniqsa ilk yoshdagi bolalarda. Hozirgi kunda ular uchun differensial-diagnostik mezonlar ishlab chiqilgan. Aqli va eshitish qobiliyati zaif bolalar karlar yoki zaif eshituvchi bolalar maktab-internatlarining yordamchi sinflarida yordamchi maktab dasturi bo‘yicha ta‘lim oladilar. Yordamchi sinflar ko‘rlar va zaif ko‘ruvchi bolalar maktab-internatlarda ham mavjud.

Mujassam nuqsonli bolalar toifasiga ko‘r-kar-soqov bolalar xam kiradi. Bu toifadagi bolalar nuqsoni ancha murakkab. Kar-ko‘r-soqov bolalar tevarak atrofdan informatsiya olish imkoniyatidan mahrum bo‘lganligi tufayli aqlan rivojlanmaydi. Biroq maxsus tashkil etilgan yordam tufayli bu bolalar tuliq intellektual rivojlanish imkoniyatiga egadirlar. Ularga barcha murakkab muloqot turlari yaratiladi, nutqi o‘stiriladi va ular barkamol nutqdan tortib to so‘z nutqigacha egallay oladilar. Bu esa ularni o‘rta maktab dasturini egallab, xatto oliy o‘quv yurtlarini muvaffaqiyatli bitirishga imkon beradi. Bunga Olga Ivanovna Skoroxodovaning hayoti va ijodini misol qilib keltirishimiz mumkin. Kar-ko‘r-soqov qizchani mashhur defektolog Sokolyanskiy I.A. o‘zi rahbarlik qilgan maktab-klinikada o‘qitib, tarbiyalagan. Oliy o‘quv yurtini tugatib, O.Skoroxodova butun hayotini korreksion pedagogikaga bag‘ishladi. U Korreksion pedagogika ilmiy-tadqiqot instituti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi, ko‘pgina ilmiy maqola, she‘rlar to‘plami muallifi. Ayniqsa u yaratgan noyob kitoblar «Kak ya vosprinimayu okrujayuhiy mir»(1947), «Kak ya vosprinimayu i predstavlyayu okrujayuhiy mir»(1956), «Kak ya vosprinimayu, predstavlyayu i i ponimayu okrujayuhiy mir»(1972) ko‘pgina tillarga tarjima qilindi. Moskva viloyatining Zagors shahrida kar-ko‘r-soqov bolalar bilan olib boriladigan ishlar tizimi takomillashtirildi. Ushbu maktab-internat o‘z faoliyatini davom ettirmoqda va ko‘pgina kar-ko‘r-soqov bolalarga mustaqil hayotda o‘z o‘rnini topib ketishga yordam bermoqda.

O‘zbekiston aholisining aksariyatini 14 yoshgacha bo‘lgan yoshlar tashkil qiladi. Shular ichidagi nogiron va alohida yordamga muhtoj bolalarning hammasi hisobda. Nogiron, kasalmand bolalar uchun maxsus maktab internatlar tashkil qilingan. Yosh avlodni har tomonlama sog‘lom kamol toptirish ishi davlatimiz g‘amxo‘rligi va nazoratida bolib kelayotir.

«Sogʻlom avlod uchun» dasturini amalga oshirish barchamizni eʼtiqod va qatʼiyat bilan faoliyat koʻrsatishga undaydi.[5.26]

Rivojlanishida nuqsoni boʻlgan bolalar psixologiyasi yoki maxsus psixologiya – psixologiya ilmidagi shunday tarmoqki, unda normal psixologik rivojlanishdan orqada qolgan, nerv sistemasida tugma yoki orttirilgan nuqsonlari mavjud boʻlgan bolalar bilan bogʻliq oʻzgarishlar oʻrganiladi. Shunday oʻrganish asosida, turli darajadagi nuqsonlarni yaʼni defektlarni kompensatsiya qilish usullarini va yoʻllarini aniqlash mumkin. Uning asosida oʻqitish uslublari, insonlarni tarbiyalash, yaʼni psixik jihatdan orqada qolgan insonlarga yordam koʻrsatish mumkin.

Asosiy printsiplardan biri bolani kompleks oʻrganish prinsipi. Uning asosida bolani har tomonlama tekshirish mumkin. Psixologik tekshiruv, sezgi organlarini analiz qilish bilan olib boriladi. Nerv sistemasi va harakat sferasi ham shu jumladan.

Psixodiagnostik tekshiruv diagnostik sistemasining asosiy boʻlagidir.

Bolani tekshiruvda psixologdan tashqari – psixonevrolog, oftalmolog, otorolingolog; pedogoglar: logoped, surdopedogog, oligigofrenopedogoglar qatnashadi.

Keyingi prinsip – bolani yaxlit sistemali holatda oʻrganish prinsipi. Psixodiagnostik tadqiqot jarayonida yaxlit analiz, psixik oʻzgarishni emas, balki ularning oʻrtasidagi bogʻliqlikni va ular ning sabablarini oʻrganadi.

Bolani yaxlit oʻrganishda yutuqqa erishish uchun bolaning faoliyati davomida kuzatishlar olib boriladi, yaʼni oʻyin, oʻqitish, mehnat faoliyatlari davomida kuzatishlar toʻxtatilmaydi.

Bolaning dinamik prinsipi alohida ahamiyatga egadir, bunda bolaning nima bilishi, nima qila olishidan tashqari, balki keyingi imkoniyatlari ham tekshiriladi. Nuqsonli bolalarning rivojlanishini tekshirish rejali tashkil etilishi kerak.

Zamonaviy davrda maxsus psixologiyani rivojlantirish: kompensatsiyasining optimal shart-sharoitlarini izlash, shaxsni rivojlantirish imkoniyatlarini topish, hayot tarzini rivojlantirish imkonini beradi.

Nuqson atamasining fanda qoʻllanila boshlanishi Markaziy asab tizimi falajlangan bolalar psixologiyasi.

Mujassam nuqsonli anomal bolalarda bir necha nuqson birgalikda kuzatiladi., Ular kompleksli nuqsonli bolalar kategoriyasi deb ham nomlanadi. Onalar va bolalar salomatligini yaxshilash, nogironlikni oldini olish, ekologik muvozanatni yanada barqarorlashtirish yuzasidan mamlakatimizda mustaqilligimizning birinchi kunidanoq muayyan amaliy ishlar olib borilmoqda. Respublikada kasal bolalar tugʻilishi koʻrsatkichi 1000 aholiga nisbatan 1991 yildagi 34, 5 dan 2000 yildag 21, 4 ga kamaydi. Demak hali ham bu borada koʻpgina ishlar olib borilishi lozim. Ayollar, ayniqsa, qizlar orasida uchraydigan chekish, spirtli ichimliklar ichish, narkotik moddalar isʼtemol qilish, shifokor maslahatisiz dori-darmon qabul qilinishi, ekologik

muammolar va boshqa holatlar nogiron bolalar tug'ilishiga sabab bo'layotgani va uning oldini olish borasida ko'proq balog'at yoshidagi yigit-qizlar orasida tushuntirish ishlari keng tarzda olib borilishi maqsadga muvofiqdir. Olimlar tomonidan aniqlangan 400 dan ortiq dori-darmonlar homila rivojlanishiga (dastlabki 1-2 oylar) salbiy ta'sir etar ekan.

Mujassam nuqsonli maxsus yordamga muhtoj toifasiga kar-ko'r-soqov bolalar, kar va aqlan zaif, ko'r va oligofren, harakat tayanch a'zolari jarohatlangan va ko'r yoki aqlan zaif va h.k. kiradilar. [7.34]

Oxirgi yillarda ko'r va zaif ko'ruvchi bolalar soni ancha kamaydi. Oftalmologik yutuqlar, erta diagnostikaning yangi usullarini ko'llanishi, ko'rish organlari kasalliklarini davolash va korreksiya qilish natijasida maxsus maktab o'quvchilarining kontingenti sezilarli darajada o'zgardi. Ko'r bolalar nisbatan kamaydi, ammo zaif ko'ruvchi bolalar soni ko'paydi. Ularning orasida maktab dasturini o'zlashtira olmaydigan bolalar yaqqol ko'rina boshlandi. Kompleks, ya'ni har tomonlama tekshirish, o'rganish natijasida ularning ko'rish qobiliyatini buzilishi bilan birga oligofreniya tipidagi aqli zaiflik ham mavjudligi aniqlandi. Zaif ko'ruvchi va aqli zaif bo'lgan bolalarni o'qitish va tarbiyalash ancha murakkab va o'ziga xosdir. Odatda zaif ko'ruvchilardan ayrimlari va ko'r bolalar «Brayl» sistemasi bo'yicha o'qish va yozishni o'rganadilar. To'g'ri tashkil etilgan ta'lim natijasida ko'r bolalar nuqtarelyefli shriftni tez o'rganib oladilar. Aqli zaif ko'rlarda bu jarayon ancha sekin kechadi, uncha samarali bo'lmaydi. Bunga bir necha sabablar mavjud. Markaziy nerv sistemasining organik shikastlanishi natijasida aqli zaif ko'r bolaning kompensator imkoniyatlari sustlashgan bo'ladi. Maxsus tashkil etilgan ishlar tufayligina eshitish analizatorlari kompensator faoliyatni bajara boshlaydilar. Aqli zaif o'quvchilarning tafakkur, tasavvur, nutqi, fikrlash qobiliyatini o'stirishda yordamchi maktabda ko'rgazmali qurollardan keng foydalaniladi. Ko'rlar maktabida bu borada ko'proq nutq, so'zga, maxsus tiflografik ko'rgazmali kurollarga asoslangan holda ish tashkil etilsa, aqli zaif ko'r bolalar bilan boshqacha ishlarni uyushtirish lozim bo'ladi. Ikkala holatda ham birinchi navbatda bolaning abstrakt tafakkuri yaxshi rivojlangan bo'lishi kerak. Aqli zaif bolalarning esa bilish faoliyati turg'un buzilgan bo'ladi. Aqlan va ko'rish qobiliyati zaif bolalarning ta'lim-tarbiyasiga maxsus yondoshgan holda, maxsus yaratilgan tizim asosida o'qitish va tarbiyalash lozim.

Mujassam nuqsonli bolalardan eshitish qobiliyati va aqli zaif bolalar birinchi bo'lib o'rganilgan edi. Kar va zaif eshituvchi bolalarda ikkilamchi hodisa sifatida aqlan zaiflik kuzatilib boriladi. Natijada intellekti sog'lom, eshitish qobiliyati zaif bolalarni aqli zaif eshitish qobiliyati zaif bolalardan amalda ajratish ancha mushkul. Ayniqsa ilk yoshdagi bolalarda. Hozirgi kunda ular uchun differensial-diaagnostik mezonlar ishlab chiqilgan. Aqli va eshitish qobiliyati zaif bolalar karlar yoki zaif eshituvchi bolalar maktab-internatlarining yordamchi sinflarida yordamchi maktab dasturi bo'yicha

ta'lim oladilar. Yordamchi sinflar ko'rlar va zaif ko'ruvchi bolalar maktab-internatlarda ham mavjud. [4.63]

Mujassam nuqsonli bolalar toifasiga ko'r-kar-soqov bolalar xam kiradi. Bu toifadagi bolalar nuqsoni ancha murakkab. Kar-ko'r-soqov bolalar tevarak atrof dan informatsiya olish imkoniyatidan mahrum bo'lganligi tufayli aqlan rivojlanmaydi. Biroq maxsus tashkil etilgan yordam tufayli bu bolalar tuliq intellektual rivojlanish imkoniyatiga egadirlar. Ularga barcha murakkab muloqot turlari yaratiladi, nutqi o'stiriladi va ular barkamol nutqdan tortib to so'z nutqigacha egallay oladilar. Bu esa ularni o'rta maktab dasturini egallab, xatto oliy o'quv yurtlarini muvaffaqiyatli bitirishga imkon beradi. Bunga Olga Ivanovna Skoroxodovaning hayoti va ijodini misol qilib keltirishimiz mumkin. Kar-ko'r-soqov qizchani mashhur defektolog Sokolyanskiy I.A. o'zi rahbarlik qilgan maktab-klinikada o'qitib, tarbiyalagan. Oliy o'quv yurtini tugatib, O.Skoroxodova butun hayotini korreksion pedagogikaga bag'ishladi. U Korreksion pedagogika ilmiy-tadqiqot instituti dotsenti, pedagogika fanlari nomzodi, ko'pgina ilmiy maqola, she'rlar to'plami muallifi. Ayniqsa u yaratgan noyob kitoblar «Kak ya vosprinimayu okrujayuhiy mir»(1947), «Kak ya vosprinimayu i predstavlyayu okrujayuhiy mir»(1956), «Kak ya vosprinimayu, predstavlyayu i i ponimayu okrujayuhiy mir»(1972) ko'pgina tillarga tarjima qilindi. Moskva viloyatining Zagors shahrida kar-ko'r-soqov bolalar bilan olib boriladigan ishlar tizimi takomillashtirildi. Ushbu maktab-internat o'z faoliyatini davom ettirmoqda va ko'pgina kar-ko'r-soqov bolalarga mustaqil hayotda o'z o'rnini topib ketishga yordam bermoqda.

Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar ta'lim-tarbiyasi bilan shug'ullanadigan muassasalar tarmoqlari sobiq sho'ro hududida, ayniqsa, 1920-yillardan keyin jadal sur'atlar bilan rivojlandi. Kolrlar, karlar, aqli zaiflar, nutqi buzilganlar uchun maxsus, alohida maktablar ochila boshlandi. Maxsus o'quv rejalari, dasturlar, darsliklar, uslubiy adabiyotlar yaratildi. Aqliy va jismoniy rivojlanishda kamchiliklari boigan bolalami o'qitish, tarbiyalash va ishga joylashtirish haqidagi (1975) Qarordan keyin turli nuqsonii bolalarga boigan munosabat birmuncha kuchaydi. Buning natijasida ancha mukammallashtirilgan darsliklar yaratila boshlandi.

Biroq, yordamchi maktab, uning maqsadi, vazifalari, bu maktablardagita 'lim - tarbiya ishlarini tashkil etish, dars, uning tuzilishi, ta 'lim tamoyillarining qollanilish xususiyatlari, ta'lim usullari, uning o'ziga xos tomonlari, aqli zaif bolalarni tarbiyalash masalalarini va boshqa qator muammolarni ochib beruvchi oligofrenopedagogika fanidan o'zbek tilida birorta qo'llanmaning yo'qligi qilinayotgan ishlarimizning yanada samaralibolishiga to'sqinlik qilib kelgan.

Mustaqillik sharofati bilan yangi darsliklar, o'quv qollanmalar o'zbek tilida yaratilishiga va nashr etilishiga keng imkon yaratildi. Shulami inobatga olgan holda mazkur darslik yaratildi.

Darslikbirinchi bor yaratilayotganligi bois kamchiliklardan xoli boimasligi mumkin. Maorif xodimlari va mutaxassislar darslik haqida o'z fikr-mulohazalarini bildiradilar degan umiddamiz. Ular tomonidan bildirilgan fikr kelajakda darslikni takomillashtirishga yordam beradi, deb o'ylaymizTarixga, aniqrogki, o'z tarixim izga nazar solish har taraflama foydadan xoli emas. 1920-yillarga qadar bizning o'lkalarda defektologiya sohasida aytarli ishlar qilinmagan. Shu bois bu sohada ma'lum yutuqlarga erishgan rus va chet el defektologlarining maxsus ta'lim-tarbiya sohasidagi ishlaridan foydalandik va foydalanishga o'zimizda ehtiyoj sezdik.

Markaziy Osiyoda 1920-yillarda birorta turdagi maxsus muassasalar yo'q edi. Chor Rossiyasi davrida esa nuqsonli bolalar ta'lim -tarbiyasi bilan shug'ullanadigan xususiy sinflar, xayriya jamiyatlari mavjud bo'lib, 5-6 foizgina nuqsonli bolalar davlat tomonidan tashkil etilgan maxsus taiim tarbiyaga jalb etilgan edi. Mamlakatda avj olib ketgan yuqumli kasalliklar, ochlik, tozalikka rioya qilmaslik, har xil shikastlanishlar va boshqa bir qancha sabablar keltirib chiqargan bolalardagi nuqsonlilik yuqori darajada edi. 1929-yilda O'zbekiston Respublikasi markaziy ijroiya qo'mitasi raisiYokldosh Oxunboboyev tashabbusi bilan nuqsonli bolalar uchun Toshkentda alohida maktab ochildi.

Ko'r bolalar uchun m o'ljallangan binoda dastlab maktab yoshidan oktgan 20 bola ta'lim oldi. Undan so'ng bu maktabga maktabgacha yoshdagi bolalar qabul qilindi. 1931-yildan e'tiboran Y.Oxunboboyev nomli maktabda maktabgacha tarbiya guruhi ishlay boshladiki, bu bolalar orasida uchraydigan nuqsonlilikka qarshi olib borilgan kurash samarasi edi. 1930—31-o'quv yilida ta'lim o'zbek tilida olib boriladigan ko'r bolalar 1-sinfining ochilishi muhim siyosiy ahamiyat kasb etgan voqea bo'ldi. 30-yillarning oxirlariga kelib Qokqon va Buxoroda ham xuddi shunday maktablar ochildi. 1931-yilda nuqsonli bolalarni majburiy ta'limga jalb etish haqida qaror qabul qilindi. Moskva va Leningrad pedagogika oliy o'quv yurtlarida hamda Toshkentdagi 3-pedagogika bilim yurtida o'zbek tilida maxsus mutaxassislar tayyorlana boshlandi.

1941-1945-yillarda ham respublika xalq maorifi rahbariyati, mahalliy xalq maorifi organlari nuqsonli bolalaming, jumladan, urush ketayotgan joylardan ko'chirib keltirilgan bolalarning ahvolini va ularga xizmat ko'rsatishni yaxshilash, hamma joylarda nuqsonli bolalarni ta'limga tortish ishini davom ettirdilar. Nuqsonli bolalarga ta'lim-tarbiya berish vazifalari ijtimoiy foydali mehnat bilan uzviy bog'langan holda hal etila boshlandi.

Maxsus maktab o'quvchilari front uchun m aium miqdorda asbobuskunalar tayyorlab berdilar. Urushdan keyingi davrda Respublika Maorif vazirligi «Kar, soqov va ko'r bolalarning um um iy majburiy ta'lim ini ta'm inlash choralari to'g'risida» Qaror qabul qilganligi munosabati bilan bu toifa nuqsoniilar uchun, shuningdek, katta yoshdagi nuqsonli bolalar uchun maxsus maktabintematlar soni ancha ko'paydi. Shu

bilan bir qatorda respublikaning turli viloyat va shaharlarida aqliy rivojlanishdan orqada qolgan bolalar uchun maktab, maktab-internatlar tashkil etila boshlandi. Ko‘rilgan tadbirlar oqibatida ruhiy va jismoniy nuqsoni boigan anchagina bolalarni maxsus ta’lim bilan qamrab olish imkoni tug‘ildi. Agar 1960-1961-o‘quv yilida

O‘zbekistonda 20 ta maxsus muassasalar bo‘lgan bolsa, 1973-1974-o‘quv yilida bunday muassasalar 43 taga yetib, tarbiyalanuvchilar soni 9000 dan ortib ketdi. 1991-1992-o‘quv yiliga kelib esa bunday maxsus muassasalarning 77 tasi ish olib bordi. Ta’lim-tarbiyaga jalb etilgan nuqsoniilar soni 20000 ga yaqinlashib qoldi.

Odatda oliy defektologik ma’lumotli mutaxassislar Moskva, Leningrad, Kiyev, Kishinyov va boshqa shaharlarda tayyorlanar edi. Hozir tayanch harakat sistemasi buzilgan bolalar maktabi faoliyat kolrsatmoqda. Keyingi yillarda ruhiy rivojlanishi sustlashgan bolalar ham alohida maxsus ta’lim-tarbiya olmoqda.

Maxsus maktablar uchun oliy m a’lumotli defektologlar tayyorlash ishi Markaziy Osiyoda birinchi bo‘lib 1967-yilda boshlangan edi. Dastlab Toshkentdagi Nizomiy nomli pedagogika institutining pedagogika va psixologiya fakulteti qoshida, hozir esa boshlang‘ich ta’lim va defektologiya fakulteti sifatida faoliyat ko‘rsatib kelmoqda. Defektologiya fakulteti tarixiga nazar solsak, dastlab 4 yillik kunduzgi bo‘lim tashkil etilib, 1968-1969- o‘quv yilidan kechki bolim ham faoliyat ko‘rsata boshladi. 1973-yildanboshlab esa kar va zaif eshituvchilar maktablari uchun surdopedagoglar tayyorlash boshlandi.

O‘zbekiston aholisining aksariyatini 14 yoshgacha bo‘lgan yoshlar tashkil qiladi. Shular ichidagi nogiron va alohida yordamga muhtoj bolalarning hammasi hisobda. Nogiron, kasalmand bolalar uchun maxsus maktabinternatlar tashkil qilingan.

Yosh avlodni har tomonlama sog‘lom kamol toptirish ishi davlatimiz g‘amxo‘rliqi va nazoratida bolib kelayotir. «Sog‘lom avlod uchun» dasturini amalga oshirish barchamizni e’tiqod va qat’iyat bilan faoliyat ko‘rsatishga undaydi. O‘tgan davrda O‘zbekiston Respublikasining defektologiya sohasidagi birinchi olimasi - pedagogika fanlari nomzodi, dotsent S.Sh. Aytmetovadir. Sh.Aytmetova defektologiya fakultetining mustaqil fakultet sifatida tashkil etilishida va dastlabki defektolog mutaxassislarni yetishtirib berishda kata K. Mamedov ham defektologiya fakultetining ravnaq topishida o‘z hissalarini qo‘shganlardan hisoblanadi. K.Mamedov yordamchi maktab olquvchilari psixologiyasini o‘qitish uslubiyatini o‘zbek tilida ishlab chiqdi va oligofrenopsixologiya fanidan bir qator o ‘quv qollanm alari yozdi. Ulardan sokng R.M.Qoriyeva boshqargan bu kafedrada ham I.A.Alimova, N.Sh.Bekmurodov, X.M.Gaynutdinov va boshqalar surdopedagogika fanining rivojlanishida dastlabki qadamlarni qo'yishgan.

Oligofrenopedagogika va logopediya kafedrasini pedagogika fanlari nomzodi dotsent A.I.Soatov boshqardi. A.I.Soatov birinchi marta o ‘zbek tilida. M.Yu.Ayupova, P.M.Polatova, H.M.Polatova, U Yu.Fayziyeva, N.X.Dadaxo‘jayeva,

D.M.Nurkeldiyeva, M.P.Hamidova, Sh.Amirsaidova, Z.Ahmedova, L.Nurmuhamedova, F.A.Mirboboyeva, Ya.Chicherina shunday shogirdlar jumlasidandir.

Normal va anomal bolalarda bilish faoliyatining rivojlanishini I.M.Solov'ev ham har tomonlama o'rgandi. «Normal va anomal bolalarda bilish faoliyatining psixologiyasi» nomli kitob shu ishning natijasi bo'ldi. I.M.Solov'ev bir guruh xodimlari bilan qiyoslashning murakkab shakllarini eksperimental tadqiqotlar yordamida o'rganishda chinakam novatorlik ko'rsatdi. Eksperimental defektologiya instituti 1943 yilda RSFSR Pedagogika fanlari akademiyasining Defektologiya ilmiy-tekshirish institutiga aylantirildi. Hozirgi zamon defektologiya fanining rivojlanishida mazkur institut xodimlarining roli nihoyatda katta bo'ldi. [9.34]

Nerv sistemasi va harakat sferasi ham shu jumladan. Psixodiagnostik tekshiruv diagnostic sistemasining asosiy bo'lagidir. Bolani tekshiruvda psixologdan tashqari – psixonevrolog, oftalmolog, otorolingolog; pedogoglar: logoped, surdopedogog, oligigofrenopedogoglar qatnashadi.

Keyingi prinsip – bolani yaxlit sistemali holatda o'rganish prinsipi. Psixodiagnostik tadqiqot jarayonida yaxlit analiz, psixik o'zgarishni emas, balki ularning o'rtasidagi bog'liqlikni va ular ning sabablarini o'rganadi. Bolani yaxlit o'rganishda yutuqqa erishish uchun bolaning faoliyati davomida kuzatishlar olib boriladi, ya'ni o'yin, o'qitish, mehnat faoliyatlari davomida kuzatishlar to'xtatilmaydi. Bolaning dinamik prinsipi alohida ahamiyatga egadir, bunda bolaning nima bilishi, nima qila olishidan tashqari, balki keyingi imkoniyatlari ham tekshiriladi. Ushbu printsiptda L. S.Vogotskiy konsepsiyasi juda muhim ahamiyatga ega, ya'ni o'qitish va rivojlantirishdagi mutanosiblik asosida 2 ta zona ajratiladi: aktual rivojlantirish zonasi va yaqin kelajakdagi rivojlanish zonasi. Dinamik tadqiqot prinsipini tadbiiq qilishda fakat diagnostic usul qo'llanilmaydi, balki boladagi nisbiy imkoniyatlarni aniqlaydigan usullarni ham keng qo'llash kerak. Nuqsonli bolalarning rivojlanishini tekshirish rejali tashkil etilishi kerak.

Analizlarga son - sifat jihatdan yondashish prinsipini inobatga olish kerak, psixologik diagnostika jarayonida olingan ma'lumotlar o'rganilganda, ushbu printsiptni tadbiiq qilishda ish faoliyatining oxir gi natijasini emas, balki bajarilish jarayonini analiz qilish kerak, usuli, goyaviy tartibi, maqsadga erishish yo'lidagi tanlangan usullarga yondashishi. Bunda son va sifat ko'rsatkichlari bir-biri bilan o'zaro boglangan holda bo'ladi. Ushbu printsiplarni tadbiiq qilish uchun jamiyatda, maxsus ta'lim-tarbiya sistemasida psixologik xizmatni shakllantirish zaruriyati paydo bo'ladi. Ular shaxs bilan ishlashda profilaktik, diagnostik, rivojlantiruvchi korrektsiya va jonlantiruvchi yo'nalishlarga egadirlar.

Zamonaviy davrda maxsus psixologiyani rivojlantirish: kompensatsiyasining optimal shart-sharoitlarini izlash, shaxsni rivojlantirish imkoniyatlarini topish, hayot tarzini rivojlantirish imkonini beradi. [8.56]

Nuqsonli bolalarni turli xil sotsial ahamiyatga bo'lgan faoliyatga jalb qilish. Birorta sezgi organi o'z vazifasini bajara olmasa, boshqa organ bu ishni bajarishga harakat qiladi, garchi ilgari bajarilmagan bo'lsa ham kar odamda ko'rish qobiliyati, ko'zi ojiz insonda esa sezgi qobiliyati kuchli rivojlanadi. Bolalar bilan ishlashning mohiyati shundan iboratki, «nuqsonli», masalan: sensor doirada qolgan organlarni rivojlantirish emas, bolalar tajribasining aktiv ijodiy shakllarini topishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR.

1. Defektologicheskiy slovar. M., Pedagogika, 1970
2. Oilada serebral falaj bo'lgan ilk yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan korreksion pedagogik ishlar. RTM, T., 1998
3. R.Shomaxmudova., G.A.Sodiqova , Fayziyeva U.YU
4. Shipisyna L.M.Zashyeujnskaya O.V i dr. Azbuka obshyeniya SPb. 1998..
5. V.A.Lapshin, B.P.Puzanov. Osnovi defektologii. M., Prosvesheniye, 1990
6. A.I.Mesheryakov. Slepoglaxonemiye deti. M.,1974
7. K.A.Semyonova, M.M.Maxmudova. Meditsinskaya reabilitatsiya i sotsialnaya adaptatsiya bolnykh detskim serebralnim paralichem. T., 1979
8. L.O.Badalyan, L.T.Jurba, O.V.Timonina. Detskiy serebralniy paralich. Kiyev, Zdorovye, 1988